د . کەمال مەزهەر

دیاری‌یەک بۆ «مێژوو»

پێشکەشە بەوانەی هیچیان لە باردا نی‌یەو زۆر بە ئەسڵو فەسڵەوە دەنازن ، بەوانەی زۆریان لە باردایەو هیچ بە ئەسڵو فەسڵەوە نانازن !

دیارە کەس نەبووەو کەس نی‌یەو کەس نابێ لە ناخی دەروونەوە حەز نەکات ئەوی دەینووسێ بە دڵی خوێندەواران بێ ، وا نەبوایە کەس قەڵەمی نەدەخستە سەر کاغەز . ئەو بەدڵ بوونە لە سەرانسەری جیهانی پان و بەریندا گەورەترین پاداشتە بۆ هەر کەسێك بەرهەمی بیرو خامەو شەونخونی‌ی خۆی بکاتە دیاریی ڕازاوەی دەستی بۆ هاوزمانانی ، بەڵام بۆ کوردێك لەوەیش زیاترە .

ماوەیەك لەمەوبەر لە چەند لایەکەوە پێیان گوتم بەڕێز دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی دەیەوێ بچمە خزمەتی . یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان بەر لە خوشك و دۆست و یاران ڕووم کردە قاپیی یەکێك لەوانەی جاران پێیان دەگوترا گەورە پیاوان و ئێمەو مانان پێیان دەڵێین پێشەنگی دەستەی ڕووناکبیران . یەکسەر فەرمووی :

« ڕۆڵە کتێبی (مێژوو) ەکەتم بەدڵ بوو ، دوای خوێندنەوەی بڕیارمدا تۆ وەریسی کتێبخانەکەم بی ، وا هەر لە ئێستەشەوە چەند بەڵگەو بەرهەمێکت پێشکەش دەکەم » .

لەوەتەی ڕەمەزان و قوربان ڕوویان کردۆتە کوردستان یا هەر ناوچەیەکی‌تری خاکی موسڵمان ڕەنگبێ هیچ جەژنانەیەك خۆشی کەسی‌وا نەگەیاندبێتە ئاستی ئاسمان . بە خۆم و کوڵێك گەوهەرو مرواری‌و برواوە گەڕامەوەو چاوو دڵی چەند برایەکی دڵسۆزم ڕوون کردەوەو وا لە ڕێگەی «کاروان» ی خۆشەویستەوە پوختەی یەکەم بەرهەمی ئەو دیاری‌یە بەنرخە دەگەیێنمە تۆماری ڕووناکبیریی ئێمرۆمان .

یەکەم .. ئیجازەی شێخی سەراجەددین بۆ حاجیڕەسوڵی نەقشبەندی

دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی لە بنەماڵەیەکی ناسراوی شاری سلێمانی‌یە[1] . کوڕی حاجی فەتاحی کوڕی مەلا قادری کوڕی حاجی ڕەسوڵی کوڕی محەمەد ئاغای کوڕی گودرون ئاغای کوڕی ڕۆستەم ئاغای کوڕی زۆراب ئاغای کوڕی زوڵاڵ ئاغای مەرگەیی‌یە . زوڵاڵ ئاغا یەکێك بوو لە دوانزە سوارەی مەریوان ، پیرەمێردی نەمر لە داستانەکەی خۆیدا چەند جارێك بەتایبەتی ناوی هێناوە[2] .

کە برایم پاشا شاری سلێمانیی بنیات ناو بارەگای میرنشینی بابانی لە قەڵاچوالانەوە گواستەوە ئەوی محەمەد ئاغای نەوەی زوڵاڵ ئاغا[3] یەکێك بوو لەو پیاو ماقوڵانەی بەخۆی‌و ماڵ‌و منداڵی‌یەوە لەتەکیا هاتە شاری نوێی کوردستان . پاش دوازدە ساڵ ، واتە دەوروبەری ساڵی 1796 ، خوا ڕەسوڵی بەخشی بە محەمەد ئاغا .

ڕەسوڵ زوو وەك لاوێکی بەخشندەو زیرەك‌و وریاو دادپەروەرو یەکجار لە خواترس ناوی دەرکردو ڕووی کردە مەککەو مەدینەو پاش گەڕانەوەی بووە حاجی ڕەسوڵ . هەر لەوساشەوە ڕێبازی نەقشی دای لە کەلەی‌و بووە موریدێکی دڵسۆزی . زۆری نەبرد حاجی ڕەسوڵ خانەقایەکی لە تەنیشت ماڵی خۆیەوە دروستکردو هەموو ئەرکی بەڕێوەبردنی گرتە ئەستۆی خۆی .

دەنگو باوی حاجی ڕەسوڵ کەوتە سەر زاری پیاو چاکانی شارو دەوروبەری . سەودای نەقشی بووە کێچ‌و کەوتە

کەولی ، بە پەرۆشەوە رووی کردە بیارەو چووە خزمەت شێخی سەراجەددین . شێخی گەورەی نەقشی حاجی رەسوڵی دەچێ بەدڵاو زۆر بەرێزەوە ئیجازەی ئیرشادی پێدەبەخشێ . دەقی ئەو ئیجازە پڕ لە شانازی‌یەی پاش چەند مانگێکی‌تر تەمـەنی دەگاتە صەدو پەنجا ساڵی رەبەق[4] یەکەم دیاریی بەنرخ بوو بۆ « مێژوو » .

بارستی ئیجازەکـەی شێخی سەراجـەددین 34 × 21 سانتیمەو بریتی‌یە لە 23 دێڕ کە بە دەسخەتی زاناو شاعیری نـاسـراو مـەلا حـامیـدی کـاتبی شێـخ بـە خـەتی فـارسی نووسراوەتەوە ، پێنج دێڕی یەکـەمی عەرەبی‌و ئـەوانی‌تری فارسین . مۆرو ئیمزای شێخی سەراجەددین وا بە لای چەپی دامێنی‌یەوە . ئەمە دەقی سەرەتا عەرەبی‌یەکەیەتی :

« الحمدلله الذی جعل قلوب اولیائه الکـاملین محکا لنقد الوجود وصیرّ قبولهم علامة لقبـوله والاقتداء بهداهم مرِقاةً للعروج الی اعلی معارج الشهود ومیّز من بینهم السادة العلیة النقشبندیة وخصهم بمزایا لاتعد ولا تحصی منها ان نهایة سائر الطرق مندرجة فی بدایتهم فیقاس علی هذا شـان کمال طریقتهم وحـال نهایتهم ... » .

دوای ئەو سەرەتـایە دیسـان بە فـارسی باسی رێبـازی نەقشی‌و تایبەتی‌یەکانی دەکات کە چۆن لەسەر بناغەی ئایینی ئیسلام دامەزراوەو هیچ شتێکی دوور لە ئایینی تێـدا نی‌یەو تەنانەت ئەوەی لە تەریقەتەکانی‌تردا بە چلەکێشان‌و ریازەکردن پەیدا دەبێ لای نەقشی‌یەکان لە رێگەی هاورێیی پیاو چاکان‌و پیرانی تەریقەتەوە دێتە گۆڕێ . ئەمجا دێتە سەر باسی حاجی رەسوڵ‌و دەڵێ یەکێکە لەو کەسـانەی بـە دڵ دەسەو دامێنی رێبازی نەقشی بوون‌و هەموو پایەکانی ئـەو رێبازەی بـڕیوەو « کەیشتۆتە دائیرەی ویلایەتی بچوك » ، بۆیەکا بە فەرمانی لە جیهانی گیانەوە هاتوی پیرانەوە رێگەمان‌دا تەریقەت نیشانی خەڵك بداو رێی پیران بگرێ‌و « خەتمی خواجەگان » بکا . دوای ئەوە دەڵێ : هیوادارین حاجی رەسوڵ لەم رێگـەدا زۆر بەرز بێتەوەو داواش لەوانە دەکەین کە ئارەزووی گرتنەبەری رێگەی رێبازی نەقشی‌یان هەیە دەست بدەنە دەستی‌و لێوەی فێربن‌و هـاورێیی ئەو بـە هـەل بـزانن چـونکـە پڕە لە بـەرەکـەت‌و بەختەوەری .

میر محەمەد عەلی

دوای وەرگرتنی ئەو بەڵگە نامەیە حاجی ڕەسوڵ زیاتر کەوتە کۆشش بۆ پەرەپێدان و بڵاوکردنەوەی ڕێبازی نەقشبەندی ، ئەو کارەی ڕقی ژمارەیەك دەسەڵاتداری ناوچەکەی لێ هەڵساندو لە تاوا ناچار بوو شاری سلێمانی بەجێ بهێڵێ و ڕوو بکاتە گورگەدەری ناوچەی سورداش کە گوندی خۆی بووەو تا کۆچی دوایی لەوێ نیشتەجێ دەبێ . پاش مردنی لە ساڵی 1286ی کۆچی (1869 / 1870 ی عیسایی) دا تەرمی حاجی ڕەسوڵ دەهێننەوە سلێمانی و لە گردی مەعفوانی گۆڕستانی سەیوان دەینێژن .

بەر لەوەی سلێمانی بەجێ بهێڵێ حاجی ڕەسوڵ خانەقاکەی بە مەلا عوسمانی باڵەخی دەسپێرێ کە زانایەکی ناسراوو سەر بە ڕێبازی نەقشبەندی و موجازی شێخ بەهادینی خەلیفەی شێخی سەراجەددین بووەو دوای کۆچی دوایی حاجی مەلا عەلی کوڕی دێتە سەری کە ئەویش زانایەکی پایەبلند بووەو لەو ساوە ئیتر خانەقاکە دەبێتە « خانەقای مەلا عەلی » کە تا ئیستەش هەر ماوە .

دووەم ـ محەمەد عەلی گەورەو کورد

هەموو ئەنسکلۆپیدیاو هەموو کتێبێکی مێژووی نوێی میسر کە باس دێتە سەر محەمەد عەلی گەورە دەڵێن بە ڕەگەز ئەلبانی و دانیشتووی شاری قوَلەو[5] سەرەتا توتن فرۆش بووە .

دەوروبەری کۆتایی ساڵی 1949 بە بۆنەی یادی سەد ساڵەی کۆچی دوایی محەمەد عەلی گەورەوە نووسەری بەناوبانگی میسر عەبباس مەحمود عەقاد بە ناوی گۆڤاری « المصور » ەوە دیدەنی یەکی تایبەتیی لەگەڵ جێگری فاروقی پاشای ئەوسای میسردا کردووە کە ئەویش بە ناوی باپیرە گەورەیەوە ناو نراوە محەمەد عەلی . کاتێك باس هاتۆتە سەر ڕەگەزی محەمەد عەلی گەورە جێگری تەختی پاشایی میسر گوتوویە :

« ... دەربارەی بنەماڵەی عەلەوی[6] شتێکتان بێ دەڵێم لەوانەیە ببێتە هۆی سەرسوڕمانی گەلێك کەس . وا بڵاوە گوایە ئەو بنەماڵەیە لە نزیك قوَلەی وڵاتی ئەرناوودەوە[7] دروست بووە ، بەلام ئەوی من لە ڕێگەی کتێبێکی قازیی میسری ڕۆژگاری محەمەد عەلی گەورەوە زانیومە ئەو بنەماڵەیە بە بنەچە لە دیاربەکری وڵاتی کوردانەوە

عەبباس مەحمود عەقاد

هاتووه ، لەوێوە باوکی محەمەد عەلی‌و دوو برای چونەتە قوڵە ، دوای ئەوە یەکێك لە مامەکانی محەمەد عەلی چۆتە ئەستەموڵ‌و مامەکەی تریشی دوی بازرگانی کەوتووە ، تەنها باوکی محەمەد عەلی لە قوڵە ماوەتەوە . میر حەلیمیش[*] ڕەگەزی بنەماڵەی ئێمەی دەگێڕایەوە دیاربەکری وڵاتی کوردان‌و ئەوەش بۆ خۆی گێڕانەوەکەی قازیی میسر پتەوتر دەکات » .

وا دیارە ئەو قسانەی محەمەد عەلی‌ی جێگری تەختی پاشایی میسری ئەو ڕۆژگارە تەلی هەستی عەبباس مەحمود عەقادیان بزواندووە چونکە ئەویش ، وەك بۆخۆی نووسیوی‌یە ، بە ڕەگەز کورد بووە . عەقاد هەر لەوێدا ڕوو دەکاتە نەوەی محەمەد عەلی‌ی گەورەو پێی دەڵێ :

« وڵاتی کوردان ئەو شەرەف‌و شانازی‌یەی بەسەکە دوو قارەمانی نەمری دایە جیهانی ئیسلام ـ صەلاحەددین‌و محەمەد عەلی‌ی گەورە ... »

ئەم زانیاری‌یە کەم زانراوە لە لاپەڕە 56 ی ژمارە (1311) ی ڕۆژی « 25 » ی تەشرینی دووەمی ساڵی « 1949 » ی « المصور » دا چاپکراوە کە دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی لەوساوە وەك بەڵگەیەکی مێژوویی لە کتێبخانەکەی خۆیدا پاراستوویە . لە هەمان ژمارەدا وتارێکی حەبیب جاماتی بەم ناونیشانەوە بڵاوکراوەتەوە : « کورد دەیەوێ دەوڵەتی خۆی دابمەزرێنێ » کە تێیدا بە تایبەتی باسی مەهابادو قازی محەمەدی کردووە .

بنەماڵەی محەمەد عەلی‌ی گەورە بە ڕەگەز کورد بێ یا کورد نەبێ هیچ لەو ڕاستی‌یە ناگۆڕێ کە جیاوازی لە نێوان گەلاندا نی‌یە ، کە کورد هیچی لە کەس کەمتر نی‌یە ، هەڵو مەرج و دۆخی شوێن‌و قۆناغ جێگەی گەل‌و سەردارو قارەمان لە مێژوودا دیار دەکەن . وا دیارە زۆر لەو کوردە زیرەك‌و جوستانەی باری ژیانی کوردەواریی ڕابوردوو نەیتوانیوە تینوێتی‌یان بشکێنێ ڕوویان کردۆتە ناوچەی ترو لەوێ بە لێهاتوویی خۆیان گەیشتوونەتە بەرزترین پلەو پایە .

بۆ زیاتر ڕوون کردنەوەی ئەم بۆچوونە دەڵێم هەر کۆرپەیەکی ناوچە زەلکاوێکانی ئاسیاو دارستان‌و بیابانەکانی ئەفەریقا لەگەڵ چاوی هەڵهێنا بیبەینە ناو خێزانێکی پارەداری ئینگلیزی‌یەوە کە گەورە بوو وەك ئەوانەی دەوروبەری بە کەوچك‌و چەتاڵ نان دەخواو بە چەقۆ میوە پاك دەکاو پایپ دەکێشێ‌و سموکن لەبەر دەکاو وەك ئەوان دەدوێ‌و دەبزوێ‌و زۆر لەوانەشە ببێتە پسپۆڕێکی ناودار . دیارە هەر کۆرپەیەکی چاو شینی سویدیش بهێنینە ناوچەیەکی زەلکاوی دواکەوتووەوە کە گەورە بوو پاپەتی‌و نەخوێندەوارو دواکەوتوو دەبێ‌و لە هەرشت زیاتر حەز لە گۆشت ماسی‌و ڕانە مراوی دەکا . بهاتایەو محەمەد عەلی‌ی گەورە لە ئەلبانیا بمایەوە لەوانە بوو ببێتە بازرگانێکی دەوڵەمەندو بەناوبانگ ، بەڵام نەدەبووە ئەو پیاوە سیاسی‌یە لێهاتووەی توانی دوو جار لەشکری سوڵتانی عوسمانی بشکێنێ‌و بگاتە نیمچە دوورگەی عەرەب‌و سودان‌و سوریاو وای لێ بێ هەموو دەوڵەتە گەورەکان حسابی بۆ بکەن . بێ گومان لە خۆوە نی‌یە یەکێکی وەك مارکس گوتویە « میسری محەمەد عەلی تاکە پارچەی وڵاتی بەرفراوانی عوسمانی‌یە توانای ژیان‌و مانی هەبێ » .

شایانی باسە محەمەد عەلی بەر لە کۆچی دوایی بە ماوەیەکی کەم ئینجا فێری نووسین‌و خوێندنەوە بوو !

سێیەم ـ یەکەم ساڵی « گەلاوێژ »

سەرەتای ساڵی 1961 هاوڕێی خۆشەویستم دوکتۆر عیزەددین مستەفا ڕەسوڵ دوو دیاری زۆر بەنرخی دامێ ، یەکەمیان هەر شەش بەرگی یادداشتەکەی مامۆستا ڕەفیق حیلمی[*] و دووەمیان ژمارەکانی « گەلاوێژ » لە ساڵی سێیەمی‌یەوە بوون . لەوساوە عەودالی ساڵی یەکەم‌و دووەمی ئەو گۆڤارە بەرزەمانم ، بەرەکەتدا وا دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی هەموو ژمارەکانی ساڵی یەکەمی پێشکەش کردم‌و بەو جۆرە کەلێنێکی باش لە کتێبخانەکەمدا پڕبۆوە .

دیسان چاوم بە ناوەرۆکی هەر « 10 » ژمارەکەی ساڵی یەکەمی « گەلاوێژ » دا گێڕایەوە[10] . باوەڕ ناکەم کەسێك هەبێ دان بەوەدا نەنێ دەرچونی « گەلاوێژ » بەڕاستی ڕوداوێکی گەورەی ژیانی ڕووناکبیریی هاوچەرخی کورد بوو . دیارە هەر لەبەر ئەوەش « گەلاوێژ » زۆر زوو لە ناو خوێندەوارانی ناوەوەی وڵات‌و لە دەرەوەی دەنگی دایەوە . ئێدمۆندس دوای دەرچونی سێ ژمارەی دەربارەی نووسیوی‌یە دەڵێ :

« گەلاوێژ ئەستێرەی هەرە گەشی ئاسمانە ، بەلای میسری‌یە کۆنەکانەوە مزگێنی دەری خێرو بەرەکەت بوو . ناوەرۆکی یەکەم سێ ژمارەی مژدەی

ئـەوە دەدەن کـە « گـەلاویـژ » نـاوی خـۆی بەخۆیەوەیە » .

پێم وایە بەشی زۆری وتارەکانی « گەلاوێژ » ئەوە دەهێنن یا وەك خۆیان یا بە دەستکاری‌یەکی کەمەوە دیسان لە ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردی‌یەکاندا بلاوبکرێنەوە .

چوارەم ـ « لەهستان » ی مەحمود جەودەت

یەکێك لەو کتێبە نایابانەی بەڕێز دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی پێشکەشی « مێژوو » ی کردن « پـوڵۆنیـا ـ پـوڵەنـدەو یـا لەهستان » ەکەی خـوالێخۆشبـوو مەحمـود جەودەتـە کە لە لاپەڕە 312 ی « مێژوو » دا ناوی هاتووەو دەمێکە بوتە یەکێك لە بەرهەمە کوردی‌یە دەگمەنەکان .

دوکتۆر ئیبراهیم وەك هەموو ڕووناکبیرانی هاوتەمـەنی خۆی بە ئەوپەڕی ڕێزو هەستەوە باسی ئەو نیشتمانپـەروەرە دڵسۆزە دەکات کە ڕۆژی 20 ی تەشرینی دووەمی ساڵی 1937 لە بەندیخانەی ناوەندیی بەغدا لە سێـدارە دراو مەرگی نـاخی دەرونی هەموانی هەژاندو تەلی خامەی شاعیرانی بزوانـد . کەسێك نی‌یە خوالێخۆشبو مەحمود جەودەتی ناسیبێ‌و باسی ئازایەتی‌و خاوێنی‌و دڵپاکی‌و بەخشندەیی‌و دەست بـلاوی‌و دڵناسکیی نەکات .

مـەحمود جـەودەت تـەنها ئـەفسـەرێکی لێهـاتـووو یاریدەرێکی دڵسۆزی شێخ مەحمودو دۆستێکی نزیکی سمکۆو ئاوارەی دەستی مێجەرسۆن نەبووە ، بەڵکو هەمان کات یەکێك بووە لەوانەی بە نووسینیش خزمەتی گەلیان کردووە . دوای خۆی چەنـد وتارێـك‌و دوو کتێبی گەورەی بـەجێ‌هێشتووە ، یەکەمیان بەرهەمی ج . أ . سێلمەنتی ڕۆژئاوایی‌یە دەربارەی بابی‌و بەهائی کە ئەو کردوویە بە کوردی‌و بە ناوی « بهاء الله دەوری نوێ » وە ساڵی 1933 لە بەغدا بـلاوی‌کردوتـەوە (336 لاپەڕەیە) . دووەمیشیان ئەو کتێبەیەتی کە حوزەیرانی ساڵی 1936 بە ناوی « پولونیا ـ پولانداو یالهستان » ەوە(١١) دایناوەو بە داخەوە بۆ خۆی فریا نەکەوت بلاوی بکاتەوە . سـاڵی 1940 ، واتـەسێ سـاڵ‌دوای کـۆچی دوایی خـاوەنی لەچـاپخـانـەی « المعارف » ی بەغدایی لە 237 لاپەڕەی قەوارە پچوکدا (17 × 12 سـانتیم) لەگەڵ نـەخشەیـەکی سیاسیی پـوڵۆنیـادا چاپکراوە .

لەو کتێبەیدا کە بە پشتیـوانی 3 سەرچـاوەی تورکی‌و سەرچاوەیەکی فەرەنسی‌و یەکێکی عەرەبی دایناوە مەحمـود جەودەت باسی زۆر لایـەنی ژیانی ئـابووری‌و کـۆمەلایـەتی‌و سیاسی‌و چارەنووسی مێژوویی پـوڵۆنیا دەکـات . ئەم بـاسەی دواییان گەلێك سەرنجی دانەریان ڕاکێشـاوە ، وا دیارە وەك کـوردێـك زامـی دەرونـی کـولانـدوتـەوە . لە دووتـوێـی « لەهستان » دا لە هەر شت زیاتر هەست بە خۆگری‌و « هێزی ژیـان » و کوڵنـەدانی پوڵۆنی‌یـە ئازادیخـوازەکان دەکـەیت ، ئەوانەی بە درێژایی قۆناغێکی سەدان ساڵەی مێژوو بە دەست جەوری نەمسەو بە تایبەتی ڕووسیاو پرووسیاوە گیرۆدە بوون .

خوالێخۆشبـو باسـەکانی لەهستـانی بە کـوردی‌یەکی ڕەوان هۆنیونەتەوەو بە شێوەیەکی زانستی‌یانە دایڕشتوون‌و هەوڵی داوە لە ڕێگەیانەوە زاراوی نوێ بۆ کوردی دابڕێژێ یا وەربگرێ ، وەك (ئاوەڕێژ) کە لە بـریتی « مصب النهر » و (لیمان) کە لە بریتی « المیناء » و (قـەراڵو قەراڵیچـە) کە لە بـریتی « الملك و الملكة » و (ئـان) کە لە بـریتی « الثانیـة » و (پشتان) کە لە بریتی « الأجیال » بەکاری هێناون .

وا دیارە یەکێـك یا دەستـەیەك لە دۆستـانی مەحمـود جەودەت بەرپابوونی شـەڕی دووەمی جیهان‌و داگیـرکردنی پـوڵۆنیایـان لە لایەن نـازی‌یەکـانـەوە بـە هـەل زانیـوە بـۆ بلاوکردنەوەی لەهستانەکەی کە پێنج بەشی یەکەمی‌و تا لاپەڕە 210 ی لە نووسینی خۆین . هەرچی بەشی شەشەمی کتێبەکەیە (ل 211 ـ 237) باسی ئەو بەسەرهاتانەی پوڵۆنیا دەکات کە دوای وەفاتی مەحمود جەودەت ڕوویان داوە ، بەلام بەداخەوە لە هیچ شوێنێکی کتێبەکەدا باسی دانەری ئەو بەشەی نەکراوە . خۆزگە خـەبەرداران ئـەو لایـەنـەی « لەهستـان » یـان بـۆ ڕوون دەکردینەوە .

پێنجەم ـ مێژووی کۆیە

لە سـەرەتـای بـەشی «کـورتـەی بیبلیـۆگـرافیـای مێژوونووسیی کوردی»ی کتێبی «مێژوو»دا گوتومە :

«ئـەم بیبلیـۆگـرافیـایـە تـەنهـا هـەنگـاوێکی سەرەتایی‌یە ، هیچ دوور نی‌یە کەموکورتیی زۆری تێدا بێ‌و ... وتاری بایەخدارم بەسەردا تێپەڕیبێ ، یا دەستم پیایـدا ڕانەگـەیشتبێ» . ئەمجـا لە زمان

«بلوکی گەورەی مێژوو نووسیی کوردی شەرەف خانی بدلیسی» یەوە لە «زانیانی پیلوچك‌و دلپاك‌و بەوەج» پاڕاومەتەوە کە «زۆر بە وردی لە نووسینەکەم وربببنەوەو ئەگەر پەشێوی‌یەکیان بەرچاو کەوت بە شێوەیەکی مەردانە بەراوردی بکەن ، خۆ ئەگەر هەڵەو لە بیر چوونێکم لەسەر دەدۆزنەوە هەر بە گاڵتە پێ‌کردن‌و تەشەر لێم نەقۆزنەوە ، پیلوەتیم لەگەڵ بکەن‌و بە پارچەیەکی چاکترو بە بزگوڕێکی تازەترو پاکتر بۆم پینە بکەن»[12] .

مامۆستاو هاوڕێ‌و برای یەکجار خۆشەویستم مەسعود محەمەد یەکەم کەس بوو بەو هەستەوە سەرنجی ڕاکێشام کە بە بیبلیۆگرافیای «مێژوو» دا «مێژووی کۆیە یا کۆیسنجق»ی مامۆستا تایەر ئەحمەد حەویزیم لەیاد کردووە . هەر ئەو ڕۆژەش لە ناو دیاری‌یە بەنرخەکانی دوکتۆر ئیبراهیم حیلمیدا ئەو کتێبەم بەرچاو کەوت .

«مێژووی کۆیە» ساڵی 1962 لە بەغدا چاپکراوە [13] ، ئەو ساڵە من لە دەرەوەی وڵات دەمخوێند ، بۆیەکا نە من‌و نە ئەو برایانەی وەك من [14] ئەوساکە بە مێژووی کوردەوە خەریك بوون ئەو کتێبەمان دەست نەکەوت کە زۆر لایەنی دەهێنن ببونایە سەرچاوەی ڕوونکردنەوەی ئەو باسانەی ئێمە لە نامەکانی خۆماندا شیمان کردوونەوە . زۆر بە داخەوە دوای گەڕانەوەشم لە هیچ شوێنێك «مێژووی کۆیە»م بەرچاو نەکەوت ، وا نەبوایە هەڵبەت ئەو کەلێنە نەدەکەوتە «مێژوو»ەوە .

بەلام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ دان بەوەدا بنێم کە ئەم قسانەم بۆیان نی‌یە دوا پاکانەم بۆ بکەن هیچ نەبێ لەبەر ئەوەی مامۆستا نەریمان لە لاپەڕە 133ی «بیبلیۆگرافیای کتێبی کوردی» یەکەیدا دروست باسی «مێژووی کۆیە»ی کردووە . هەرچۆن بێ ـ ملێم بریا گەلێك بەرهەمی‌تری وەك «مێژووی کۆیە» هەبونایەو جا با من لە یادم بکردنایە !

شەشەم ـ دوا وشە

دیاری‌یە بەنرخەکانی دوکتۆر ئیبراهیم حیلمی فەتاح بۆ «مێژوو» زۆر لەوە زیاترن کە چەند نمونەیەکیانم لەم وتارە کشتی‌یەدا خستە بەرچاو ، هیوادارم بتوانم کەڵکیان لێ ببینم‌و بۆ مامە برایمیش ئاواتەخوازی تەندروستی‌و تەمەن درێژیم .

پەراوێزەکان :

(1) ساڵی 1909 لە سلێمانی لە دایك بووە . سەرەتا لە حوجرەو لای خواجا ئەفەندی خوێندوویەو ئینجا چۆتە قوتابخانەی سەرەتایی کە ساڵی 1925 تەواوی کردووە . ساڵی 1932 لە قوتابخانەی ناوەندیی مەرکەزی بەغدا دەرچووەو بۆ تەواوکردنی خوێندن چۆتە قاهیرەو ساڵی 1937 لەوێ بەکەلۆریۆسی لە بەیطرەدا وەرگرتووەو پاش ساڵێك چۆتە تورکیاو ڕۆژی 25ی تەشرینی دووەمی ساڵی 1940 لەوێ دوکتۆرای لە بەکتریۆلۆجیای نەخۆشیی ئاژەڵدا وەرگرتووە . دوای گەڕانەوەی‌و تا ڕۆژی خانەنشین‌کردنی لە 23ی مایسی ساڵی 1984دا فەرمانبەر بووەو وەك دەستپاکێکی کەم هاوتا ناوی دەرکردووە . زۆر بایەخ بە مێژووی کورد دەدات‌و دەربارەی چەند وتارێکی لە ڕۆژنامەی «التآخی»دا بلاوکردۆتەوە «بۆ کورتەی ژینامەی بڕوانە : محمود الجندي ، دائرة المعارف العراقية العامة ، الجزء الاول ، بغداد ، بلا ، ص 15) .

(2) بڕوانە : پیرەمێرد ، دوانزە سوارەی مەریوان ، چاپی سێیەم ، سلێمانی ، 1963 ، ل 7 ، 10 ، 33 .

(3) حەماغایان پێ دەگوت .

(4) ساڵی 1251ی کۆچی ، 1835ی عیسایی بەخشراوە .

(5) لە سەرچاوە ئینگلیزی‌یەکاندا «قەوڵە» دەنووسن . دوور نی‌یە قوڵە لە «قلعە»ی عەرەبی‌یەوە هاتبێ .

(6) مەبەست بنەماڵەی محەمەد عەلی‌ی گەورەیە کە زۆر جار لە میسر بەنیسبەت دووەم ناوی لێکدراوی محەمەد . عەلی‌یەوە پێیان دەگوت عەلەوی .

(7) مەبەست ئەلبانیایە .

(8) یەکێك بوو لە نەوەی محەمەد عەلی‌ی گەورە .

(9) بەرگی یەکەمیان خوالێخۆشبو ڕەفیق حیلمی بە خەتی خۆی پێشکەشی کردووە بە «خۆشەویستی کاك عیزەددین» .

(10) ژمارە پێنج‌و شەش‌و ژمارە یازدەو دوازدەی ساڵی یەکەمی «گەلاوێژ» پێکەوە دەرچوون .

(11) دەقی ناوی کتێبەکە بەو جۆرە چاپ کراوە .

(12) بڕوانە ل 258 — 260ی «مێژوو» .

(13) طاهر احمد حویزی ، مێژووی کۆیە یا کۆیسنجق ، بەرگی یەکەم ، بەغدا ، 1962 ، 159ل .

(14) مەبەستم دوکتۆر کاوس قەفتان‌و دوکتۆر ئەحمەد عوسمانە .